

СЕРБСЬКІ ГРАНИЧАРИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ У 1709 – 1734 РОКАХ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ЗАПОРОЗЬКОМУ КОЗАЦТВУ

Ведучи розмову про зв'язки сербського народу з Російською державою впродовж XVIII ст., ми не повинні забувати, що реально ці стосунки були стосунками сербсько-українськими, оскільки переважна більшість сербських переселенців до російської держави осідала саме на Україні, сербське духовництво контактувало переважно з київськими монастирями... Тобто взаємини ці лежали немовби у потрібному вимірі: на рівні державному ми можемо розглядати їх як стосунки сербсько-російські, на рівні побутовому, реальному – як, головним чином, сербсько-українські. Сербсько-українські взаємини мали сталу та давню традицію. Особливою активізацією вони відзначилися протягом XVII – XVIII століть [1.-С.67-86]. Якщо ж казати про стале та масове оселення сербів у південних регіонах тогочасної України, за ініціативою та сприянням російського уряду, то ми можемо віднести його до років життя та діяльності Петра І. Відзначимо, що впродовж всього правління цього монарха російська держава опікувалася інтересами сербів як в Османській, так і в Австрійській імперіях. Одним із пріоритетних питань “сербського” напрямку в російській дипломатії була підтримка зв'язків із православним населенням Банату, Бачки, Славонії, Срему та Трансильванії та захист його інтересів перед урядом Відню [2.-Арк.1-4]. Наявність у згаданих регіонах великої кількості змilitаризованої людності – граничар – окреслила й притаманну всьому XVIII ст. тенденцію до вступу значних мас сербів-військовослужбовців на російську службу.

Зокрема, вважаючи за корисне завести легку кінноту, цар Петро наказом від 20 квітня 1707 р. доручив офіцерові на ім'я Апостол Кічич набрати 300 чоловік до гусарської команди, при 8 офіцерах із сербів і волохів. Люди ці увійшли до так званої “Волоської хоругви” [3.-С.547]. Незважаючи на свою назву – “Волоська”, ця гусарська команда не була суто моноетнічним формуванням і включала до своїх лав і представників інших балканських етносів, зокрема сербів, про що свідчить хоч би ім'я та прізвище її полкового командира. Протягом 1708 р. до цієї військової команди заступила значна кількість військовослужбовців-сербів. Велися переговори про приїзд до російської держави нових груп сербів з Австрії та з Чорногорії [4.-Арк.1-3]. Створення подібних легкокінних загонів швидко стало необхідним для Росії як повітря.

Ситуація в південноукраїнському регіоні починаючи з 1709 р. була надзвичайно складною: антиросійський виступ запорожців під проводом Костя Гордієнка та їхній подальший перехід під протекцію Туреччини поставили російське командування перед неприємним, але болюче реальним фактом – відсутністю на південних кордонах України сили, за допомогою якої можна було б забезпечити збереження державних інтересів у регіоні. За планами Петра І такою силою мало стати православне, насамперед сербське, населення Балканського півострова.

Під час російсько-турецької війни 1710–1711 рр., більш відомої в історіографії під назвою Прутського походу, Петро І розіслав на Балкани емісарів із закликами підняти повстання проти турків і заступати на російську службу [5.-С.47]. Число гусар збільшилося та налічувало у 1711 р. 6 полків і 3 хоругви. Після невдалої Прутської кампанії їх було частково розпущено, а офіцерів і рядових оселено на Україні, на території слобідських козацьких полків [6.-Арк.5].

У складі російського війська залишилося лише 3 п'ятисотенні гусарські команди, які було використано у війні зі Швецією та розформовано в 1721 р. [3.-С.548-549].

Серед офіцерів цих хоругв у 1715 р. вперше згадано людину, якій судилося стати першим командиром та організатором Сербського гусарського полку – капітана Івана Албанеза: разом з іншими сербськими офіцерами його на початку 1715 р. було відряджено до Новгорода, ближче до театру бойових дій, до місць дислокації гусарських команд [7.-Арк.65].

Найштадтський мирний договір, який вивів Росію в розряд держав загальноєвропейської значущості, з другого боку, надав Петру можливість повернутися до активнішого розв'язання проблеми виходу до південних морів, що настільки яскраво проявилася в Перському поході 1722 р. Терміново було потрібно нарощувати кількість військовосухпутних сил у південному регіоні. Ідею створення легкокінних гусарських полків було реанімовано: 7 січня 1723 р. було опубліковано іменний наказ, оголошений президентом Військової колегії князем Олександром Меншиковим – “О наборе из однодворцев, вместо ландмилиции, гусар и сформировании из них полков” [8.-С.2]. За цим наказом однодворчеське населення центральних районів Росії мало переселятися на південь – до Бахмутської провінції [9.-С.75]. Полковниками, ротмістрами й унтер-офіцерами до них призначалися ті серби, які раніше служили в гусарських хоругвах і були тямущими у військовій справі.

Організаційного оформлення полку однак не відбулося – він проіснував лише на папері, не зважаючи на те, що однодворці почали переселятись у басейн Лугані та Бахмуту.

Увагу Петра I того часу відволік інший, більш життєздатний та ефективний проект, викликаний такими обставинами.

На середину правління Карла VI Габсбурга (1711–1740 рр.) припало й загострення релігійної проблеми. Пожаревацька мирна угода (1719 р.) за рахунок територіальних надбань на Балканах призвела до збільшення кількості православних підданців імперії. Римська курія відразу ж звернула увагу австрійського й угорського католицького духовництва на необхідність привести його хоч би під формальний патронат Ватикану. Простіше кажучи, мова йшла про запровадження унії та утворення таких церковних структур, у яких би при збереженні “східного” обряду вищою інстанцією вважався папа. Склалася ситуація, подібна до тієї, яка мала місце на Україні після укладання Брестської унії (1596 р.). Український народ відповів серією невщухаючих козацьких воєн. Посилилася напруга й у граничарському середовищі. За таких обставин частина граничарського офіцерства знову звернула погляд у бік єдиної на той час православної слов'янської держави – Російської імперії. Імідж її серед сербських граничар того часу був надзвичайно позитивним.

Військові успіхи Петра I мали широкий резонанс і приваблювали кадри військовослужбовців, що бажали швидко просунутися по службі. Та й різноманітні привілеї та високі чини, які надавалися Петром I іноземним військовим, були дуже суттєвим стимулом.

Весь цей комплекс чинників призвів до того, що до Російської імперії чергового разу було спрямовано сербський переселенський рух, причому рух цей прямував з території Військової Границі Австрійської імперії. Серед головних ініціаторів переселення був уже відомий нам І. Албанез. Очевидно, після 1721 р., або й раніше, він виїхав з Росії та заступив до австрійської служби, оскільки в 1723 р. він з'являється на обрії в іпостасі майора австрійського війська. Відомо також, що він того часу був протеже відомого в історії Росії дипломата графа Сави Владиславича (Рагузького), який особисто опікувався долею Албанеза та фінансово сприяв виїзду його до Російської імперії [10.-Арк.83].

25 жовтня 1723 р. Колегією закордонних справ було одержано пропозицію І. Албанеза щодо набору на російську службу гусарських полків із сербських граничар. У цьому донесенні ми маємо ретельно обміркований план щодо вербування, формування й оселення на українських кордонах сербських граничар “с фамилиями, сиречь з женами и детьми”. Згідно з четвертим параграфом донесення, формування полків планувалося вести в Києві під наглядом київського губернатора, спеціально призначеними офіцерами. І лише тоді, “когда полк соберетца, в тое время да будет ему определена служба, где Ея Величество повелит” [11.-С.66].

Албанез пропонував не вдовольнятися очікуванням переселенців на місцях, а “дать мне ж три пасуса по обикновению оставляя имя на бело, которые имею служить для отпуску моих посыльщиков в Польшу, в Сербскую и Самоградские землю или куды путь надлежать будет” (параграф 9) [11.-С.66]. Уже 31 жовтня 1723 р., як наслідок цієї пропозиції, з'явився універсал Петра I із закликом до сербів вступати до гусарських полків на Україні, яким гарантувалося одержання різноманітних пільг і привілеїв “по их рангам и службам, как они оное получали от Его Величества цесаря римского в прошедшие войны без всякой разности” [12.-Арк.1] (див. Додаток № 1). Завідувати комісією доручалося Албанезу. Отримавши паспорти та 1200 крб. підйомних, майор Албанез з офіцерами виїхав за кордон вербувати гусарів.

Оселення австрійських військовослужбовців із самого початку планувалося на Україні, на чому наполягав і сам І. Албанез. Як імовірне місце розташування майбутнього полку вказується територія Прилуцького та Київського козацьких полків [11.-С.67]. Обов'язок підтримувати зв'язок із Албанезом і корегувати діяльність його комісії покладався на київського генерал-губернатора, князя Івана Трубецького. Перебування Албанеза у граничарських землях відноситься до зими-весни 1724 р. Саме того часу відбувалося знайомство граничар із текстом універсалу.

Відкритої агітації, як нам бачиться, не було: переманювання військових дійсної служби не могло бути схвалено австрійським начальством. Але ж не було нестатку й у “скорочених” та апшитованих австрійським урядом військовослужбовцях. Комісія йшла успішно. У своєму листі до київського генерал-губернатора Трубецького від 5 травня 1724 р. з Банату Албанез писав, що роздав подорожні листи (паспорти) десяти штаб- та обер-офіцерам, в тому числі одному полковнику [13.-Арк.3зв.] (див. Додаток № 2). Привертає увагу факт існування добре налагодженого кур'єрського зв'язку: повідомлення з Банату до Києва йшли тиждень. Очевидно, комісія ця в очах російського керівництва була справою надзвичайно важливою.

Перші переселенці прибули до Києва 11 червня 1724 р. Серед них був сам Албанез, а з ним 2 капітана, 2 вахмістри та 14 рядових. Про це Трубецький доповідав президенту Колегії закордонних справ Петру Толстому [13.-Арк.7]. Відання справами, пов'язаними з переселенням граничар до

Російської імперії, входило до компетенції саме цієї установи. Ще за кілька тижнів до їхнього прибуття (23 травня) імператором особисто було регламентовано порядок одержання граничарами військових російських чинів і відповідної платні за службу.

Що ж до оселення родин військовослужбовців, то наказувалось “дабы их селение было ближе к великороссийским городам” [13.-Арк.4-4зв.]. Для цього підходила територія Слобідських козацьких полків. Уже у червні-липні 1724 р. було розіслано посильних до їхніх сотень для вибору місць під оселення граничар [13.-Арк.8].

Тим часом еміграція тривала. Аби не нервувати надмірно, австрійський уряд, граничари та їхні родини рухались невеликими групами, щонайбільше 20-30 осіб. Такі переселенські команди прибували до Києва мало не щодня: 13 жовтня 1724 р. прибула група з 7 рядових гусарів – колишніх мешканців м. Сегедіна. На чолі групи зазвичай стояв один із військових, як правило, той, хто мав найбільший авторитет серед своїх товаришів. У даному разі – Тодор Сегдів (Сегединець) [14.-Арк.79].

Менш ніж за півроку (червень-жовтень) 1724 р. у Києві було сконцентровано чималу кількість граничарської людності. Станом на 1 листопада 1724 р. – 135 військовослужбовців, а саме: 10 обер-офіцерів – 3 капітани, 3 поручики та 3 прапорщики; 6 унтер-офіцерів – 3 вахмістри, 2 каптали й 1 ротний писар; 119 рядових [14.-Арк.81]. Враховуючи, що за деякими (хоча й не всіма) з них, стояли жінки та діти, яких, проте, окремо ніхто не фіксував, реальна кількість осіб спільної статі, які виїхали з Австрійської імперії, мала бути близькою 0,5 тисячі.

Про подальшу динаміку та характер еміграції граничар красномовно свідчать рапорти генерал-губернатора Трубецького до Колегії закордонних справ, які мали надсилатися щонайменше раз на місяць. Згідно з рапортом від 27 грудня 1724 р., особовий склад команди Албанеза збільшився за рахунок збільшення кількості рядових гусар до 177 службовців [11.-С.71].

Утворений 1724 р. Сербський гусарський полк був поліетнічним формуванням, у якому серби не становили абсолютної більшості. Багато також було волохів, греків, болгар, македонців, угорців та арнаутів. У цьому відношенні полк немовби віддзеркалював багатонаціональну специфіку Банату, Срему, Славонії та інших регіонів, звідки переселялися граничари (*див. Додатки № 3-6*).

Протягом 1725 р. гусарський полк входив до складу Київського гарнізону, але служби не ніс, оскільки перебував у процесі організаційного оформлення. Полковим командиром, як і раніше, був майор Албанез. Як можна побачити з офіційних документів, протягом року нові групи переселенців прибували до Києва майже щотижня і значно поповнили особовий склад полку [15.-Арк.6,10].

У грудні 1725 р. у складі полку було 4 роти. Організаційна структура роти гусар була такою. На чолі роти стояв капітан. При ньому ж мали знаходитись поручник і прапорщик, вахмістр та ротний квартирмістр, а також 5 капталів. Тобто із загальної кількості 100 службовців 10 припадало на обер- та унтер-офіцерів.

Перша та друга роти були комплектні – 102 та 100 військовослужбовців. Командиром 1-ї роти був капітан Іван (Живан) Стоянов. Серед обер-офіцерів цих двох рот згадується поручик Стефан Віткович, прапорщики Боже Райнов та Неделко Стоянов [16.-Арк.1зв.]. 3-я рота; яка, до речі, залишалася некомплектною рядовими – 72 гусари. Її командиром був капітан Георгій Марков [16.-Арк.4]. 4-а рота перебувала на самому початку оформлення – капітан, поручник, вахмістр і 8 рядових [16.-Арк.4-4зв.]. Усього в полку – 295 військовослужбовців.

Подальша комплектація відбувалася у бік оформлення вже існуючих і започаткування нових рот. За неповний місяць кількість рядових збільшилася на 20 чоловік [16.-Арк.5,9,12зв.]. У березні 1726 р. у Сербському полку вже було 12 обер-офіцерів; 22 – унтер- та 307 рядових [17.-Арк.15-15зв.].

За два роки існування та діяльності комісії, дорученої майору Албанезу (1724-1725 рр.), “критична маса” граничар сягнула тієї межі, за якою розпочиналося хоча й невелике, але цілком боєздатне з’єднання. Очевидно, виходячи саме із цих міркувань, Сенатським наказом від 24 січня 1726 р. гусарський полк було передано з компетенції Колегії закордонних справ до відання Військової колегії [8.-С.563].

Паралельно відзначимо, що починаючи з кінця 1726 р. еміграція колишніх австрійських військових, уповільнюється. Причиною цього став підписаний 6 серпня 1726 р. російським міністром у Відні Ланчинським договір між імперіями Романових і Габсбургів. За одним з пунктів договору, держави зобов’язувались не надавати притулку та допомоги підданцям-бунтівникам, а довідавшись про будь-які ворожі плани таких осіб, доносити про них та сприяти їх знищенню [18.-С.29-30]. Переселенці-граничари не те щоб були стопроцентними зрадниками та бунтівниками (спротив їх носив скоріш пасивний характер), але, аби не виглядати невдячними в очах нових друзів, дипломатичне та військове відомство Російської імперії тимчасово припинили проросійську агітацію серед сербів і скоротили обсяги видачі виїзних документів через амбасадора у Відні та емісарів у

граничарських полках Військової Границі. Таким чином, інтереси православного населення Австрійської імперії були тимчасово принесені в жертву високій політиці.

Російське військове командування, мабуть, усвідомлювало, що за таких умов доукомплектувати полк за рахунок граничар буде неможливо. Почалися роздуми та міркування. Військова колегія пропонувала розписати гусар по Слобідських козацьких полках, але офіцери-серби вблагали, аби, навпаки, гусарський полк доповнили слобожанами. Аби не ображати переселенців “по их иностранству”, так і зробили – прислали до Сербського гусарського полку 200 слобідських козаків. Не всі вони були українцями. Після Прутської акції (1711 р.) на території Слобідської України оселилося чимало сербів, які заступили на російську службу. Довідавшись про набір сербської військової команди, який вівся у Києві, вони також побажали вписатись до неї [11.-С.72].

Некомплектність полку (насамперед рядового складу) вносила певний дискомфорт у життя його військовослужбовців. У першу чергу це позначилось на виплаті грошового жалування. Згідно з грамотою Катерини I від 2 лютого 1726 р., надісланої до Київської губернської канцелярії, кошти на утримання гусар Сербського полку мали бути виділені з доходів Малоросійської колегії [13.-Арк.11-11зв.]. Кожен із прибулих незалежно від рангу отримував 5 російських карбованців підйомних грошей [19.-С.251]. Оскільки ж полк не ніс польової служби, а лише формувався, до того ж офіцерів був занадто багато, то жалування всім чином було знижено на ранг. Тобто майор отримував майорське звання, але гроші йому сплачувались за капітанським чином; капітанам – за поручицьким і так далі.

Рядові гусари залишились єдиною категорією військовослужбовців, платню якій знижено не було. Хоча така знижка і планувалася. За штатами гусарського полку на початок 1726 р. “жолнери” (як величають рядових гусар офіційні документи того часу) мали отримувати 1 карбованець на місяць, а відтак і капрали та ротні писарі, яким жалування давалось на ранг нижче. На рік це мало скласти 12 карбованців (24 флорини). Проти 36 флоринів, які отримували рядові граничари від Габсбургів [17.-Арк.13]. Однак російське військове командування швидко спохватилося, правильно розсудивши, що такий непопулярний захід стане на перешкоді вступу на російську службу військовослужбовців саме нижчої ланки, яких не вистачало, і вже влітку 1726 р. згаданим категоріям залишили жалування на рівні австрійського – 1,5 карбованця на місяць (3 флорина) [19.-С.252].

Раціони та порції, які в Австрії отримували натурою, у Росії сплачувались грошми. При цьому австрійські норми знову ж таки виявились вищими за російські (останні регламентувались “Генеральною табелю” для військовосухопутних сил 1720 р.). Наприклад: сіна для коней в Австрії – 4 вози на місяць, у Росії – 2; теж саме і дров [19.-С.258]. Для кращого орієнтування у питаннях фінансового забезпечення військових гусарського полку, наведемо ціни на деякі зі складових раціонів, які були зафіксовані у другій половині 1720-х рр. в українському м. Переяславі: овес – 20 копійок за чверть; сіно – 20 копійок за віз; дрова – 10 копійок за віз. Мундири, амуніцію, зброю та коней гусари мали купувати самі [19.-С.261].

Твердження про те, що в Російській імперії створювались виключно сприятливі, мало не курортні, умови для оселених на Україні сербів, як бачимо, не відповідають дійсності.

Залишалося не вирішеним питання про оселення родин, так званих “фамілій” військових. І за рішенням уряду, і за сподіваннями переселенців, то мала бути Україна. Але де, у якому місці? Російські офіцери-геодезисти нищпорили землями слобідських та українських полків, але остаточного варіанту обрано ще не було: так 23 травня 1727 р. з Державної військової колегії було надіслано наказ до начальства Білгородської губернії, яким вимагалось підшукати землі для Сербського гусарського полку. Літо пройшло у пошуках, але 22 грудня того ж року місцева влада доносила президенту колегії князю Михайлу Голіцину про відсутність необхідного фонду земель [20.-Арк.442]. Навесні 1728 р. пошуки розпочались знову – 15 квітня 1728 р. командир Української армії Іоган Бернгард фон Вейсбах ознайомив старшину Полтавського полку з тотожним за змістом розпорядженням вищого військового відомства імперії: підготувати землі за Ворсклою та Орілью для розташування граничар. Аби відкараскатися від можливих квартирантів, керівництво козацького полку негайно рапортувало про неможливість селити сербів на тих землях, оскільки через це місцевим мешканцям будуть чинитись утиски [20.-Арк.338-338зв.]. Зрозумівши, що начальство козацьких полків просто намагається позбавитись зайвого “головного болю” у вигляді небажаних гостей, Вейсбах сам стає до справи, і вже 4 червня 1728 р. начебто визначається з остаточним місцем оселення: 1-е – у Полтавському полку, місцевість Висока Діброва на гирлі р. Берестовенка при впадінні її у Берестову; 2-е – в Ізюмському полку, при впадінні рр. Камишенки та Сиренки у Сіверський Донець [20.-Арк.443-443зв.]. Переведення всього складу полку в ці місця, проте, не відбулося – вони були необжиті, і селити там людей на зимівлю було б безглуздя. Натомість з Києва гусарську команду виводять і розміщують на вінтер-квартири у сотенному містечку Прилуцького козацького полку – Варві. Невідомо з яких саме міркувань російського командування, але там він

пробув весь 1729 р. [21.-Арк.3зв.; 22.-Арк.1зв.,13]. Очевидно, запропоновані Вейсбахом місця не відповідали якимсь із вимог, тому що протягом всього 1729 р. пошуки тривали.

Остаточне рішення прийняв президент Військової колегії М. Голіцин. За його визначенням, полк для найкращого виконання службових функцій – охорони кордону – мав бути оселений неподалік від турецьких володінь, на південь від Української лінії, у Бахмутській провінції, при містечку Тор, де була й невеличка фортеця [19.-С.253]. Від того часу на довгі роки Тор мав стати місцем перебування (постійного) гусарських родин і власне польового Сербського гусарського полку (у мирний час).

Тим часом у структурі полку відбулися не стільки кількісні, скільки якісні зміни. Простежити їх дають нам зможу списки чинів на отримання жалування за вересень-грудень 1728 р., складені на початку 1729 р. Станом на 1 січня того ж року загальна кількість військовослужбовців складала 316 осіб, що було навіть нижче показників 1726 р. – 341 гусар. При цьому рядових було 279 чоловік. Решту складали обер- та унтер-офіцери. З ними все було гаразд – існуючі 4 роти були цілковито укомплектовані керівними кадрами. З рядовими ж, навпаки – замість необхідних 90, на кожен роту припадало: 59 (1-а рота), 64 (2-а), 72 (3-а) та 84 (4-а). Зрозуміло, що скорочення торкнулось саме рядового складу [23.-Арк.2зв.-7]. Очевидно, невдоволення малим, у порівнянні з цісарським, забезпеченням активізувало реєміграцію деякої частини гусар. Це підтверджується і шляхом співставлення прізвищ особового складу – чимало сербів-рядових вибуло, а на їхні місця заступили зовсім інші [23.-Арк.3зв.,5-5зв.,6-6зв.].

Тривало й переселення граничар з Австрії. У червні 1729 р. в Києві з'явилися “цесарской нации Степан Павлов, ... с товарищи” [22.-Арк.12зв.]. Хоча граничар приїздило вже не настільки багато, як у 1724–1725 рр. Більшість згадуваних переселенців без вагань приймалися на російську службу та зараховувались рядовими в 5-у та 6-у роти полку, чие організаційне оформлення тривало протягом всього 1729 р. Складніше доводилось офіцерам. Наприклад, коли з травня того ж року у Варву до Івана Албанеза прибув граничарський капітан Ілія Міркович (Маркович) з двома гусарами – Волчею Стоєвим та Стояном Савичем, то рядових вписали відразу [22.-Арк.1]. Капітану ж було запропоновано заступити на вакансію без жалування, видача якого передбачалась можливою не раніше за повну комплектацію 6-ї роти, якщо ж він не погоджувався на подібні умови, то й їхав би собі куди йому заманеться [22.-Арк.12]. Чекати йому довелося би довго – весь склад цієї роти у червні 1729 р. нараховував 12 чоловік [24.-Арк.7]. Усього ж на той час військовослужбовців у Сербському полку налічувалося 347 [25.-Арк.7зв.].

Російське командування воліло якнайшвидше завершити організацію гусарського полку. Очевидно, саме з цією метою у Варву були відряджені російські офіцери як комісари-спостерігачі. До травня 1729 р. на цій посаді перебував капітан Єнцин (Янсен?) [22.-Арк.1зв.]. З червня 1729 по 1730 рр. – капітан Петро Володимиров [21.-Арк.4].

Прискорення комплектації полку мало і безперечно позитивний бік для всього його складу: починаючи з 1728 р. жалування почали видавати відповідно до чину (зняли пониження на ранг) [26.-С.253]. Був і інший, менш приємний, оберт медалі: за планами Правлячого Сенату полк готувався до включення у так званий Низовий корпус.

За Петербурзьким трактатом, укладеним 12 вересня 1723 р. російськими міністрами та уповноваженим послом перського шаха Тахмасіба – Ісмаїл-Беком, шах Ірана, за надання йому військової допомоги у боротьбі проти Туреччини поступався на користь Росії провінціями на західному та південному узбережжі Каспійського моря (Гілян, Мазандеран та Астрабад, з містами Дербент та Баку) [8.-С.110-112]. У 1729 р. до них приєдналась і Ширванська область. Російські війська, що знаходились в цих провінціях, складали Низовий (Перський) корпус, склад якого регулярно оновлювався. У 1724 р. у корпусі нараховувалося 3500 чоловік.

Сенатським наказом від 14 серпня 1730 р. гусарський полк, доповнений 200-ми слобідськими козаками, у кількості 459 службовців, передавався під керівництво генерала Левашова, командира корпусу [11.-С.76-77]. На початку вересня 1730 р. полк виступив у похід. Уже на шляху до першого збірного пункту російських військ з полку втекло 179 чоловік. Зиму 1730–1731 рр. полк провів на вінтер-квартирах у Царицині, продовживши рух 6 травня 1731 р. [11.-С.89].

Відомості про перебування полку у перських провінціях є вкрай неповними через брак документальної бази. Зазначимо, що умови для служби у корпусі були вкрай несприятливі – субтропічний клімат спричиняв появу різноманітних епідемій; харчування часто складалося з одного хліба; жалування військовим корпусу затримували, бувало, й на 11 місяців; медичного обслуговування, вважай, що не було – на весь корпус не припадало й 10 лікарів при майже повній відсутності медикаментів [18.-С.15]. Вищеперелічені негаразди скорочували особовий склад не гірше за сутички із загонами місцевих протурецьки настроєних феодалів, у яких, однак, нестатку не відчувалося. За півтора роки (1731-1732 рр.), полк втратив третину військових. Близько сотні

сербських гусар лягло кістями на берегах Каспію. Не повернувся з цього походу і його командир – І. Албанез. Його місце заступив І. Стоянов, отримавши, на той час, чин майора.

Перебуванням у Персії всі вже були ситі по горло. Майор Стоянов прийняв рішення просити російське командування про повернення полку на Україну. Політична ситуація на південноукраїнському кордоні сприяла реалізації цього плану – восени 1731 р. намітилась конфронтація з Туреччиною. Ще 25 серпня генерал-аншеф граф фон Вейсбах, командир Української армії, надіслав до Москви з Полтави донесення про те, що кримський хан на чолі татарських і ногайських орд готується до виступу в похід. Вейсбах наказав регулярним військам негайно виступити до кордону та писав гетьману Данилу Апостолу, аби той негайно мобілізував козаків [18.-С.280]. Відомості про таку напруженість у відносинах Росії та Туреччини стали відомими І. Стоянову, і він, користуючись моментом, зв'язується з Вейсбахом. У своєму листі він представляв, що оскільки у балканських країнах пройшла чутка про приєднання Сербського полку до Низового корпусу, то це відсахнуло потенційних військовослужбовців від виїзду до Російської імперії. Того ж часу, як відомо, людина, яка бажає зробити кар'єру в армії, завжди пробирається до кордонів тієї країни, у якій очікується війна. Тож, якби Сербський полк влітку 1732 р. перебував на Україні, то мешканці Сербії та інших країн, а також і ті, хто “были с ним в цесарской службе”, тобто, все ті ж самі граничари, вступали б до його лав, і за півроку набралось би їх кількості чоловік [27.-С.196-197]. Вейсбах рапортував до Військової колегії про таку пропозицію Стоянова. Вищим генералітетом цей план було прийнято схвально, та, у свою чергу, зроблено “представление” Сенату та імператриці.

Маховик державної машини набрав обертів. 27 травня 1732 р. на доповіді Військової колегії було підписано наказ про відозву гусар з Низового корпусу [11.-С.90]. Основний склад полку було відправлено на Україну в серпні 1732 р. Наказом командира корпусу Михайла Левашова всі місцеві органи влади зобов'язувались всіляко сприяти просуванню гусар, забезпечувати їх без зволікання харчами, фуражем і підводами [11.-С.89].

Вже восени 1732 р. його повернення очікували на Україні. Колегія закордонних справ 17 жовтня надіслала гетьманові Данилу Апостолу грамоту, якою пропонувалося гетьману “вишеупомянутим сербом по возвращении их из Низового корпуса жалованье и рации, и порции велеть выдать по прежним их окладом из Малороссийских доходов” [11.-С.89]. Контроль за поверненням гусарів було покладено на київського генерал-губернатора (на той час І.-Б. фон Вейсбах), подальша діяльність якого протягом кількох наступних років була спрямована на посилення обороноспроможності регіону. Оселення полку планувалося Вейсбахом в контексті будівництва Української лінії, автором проекту якої він і був [28.-С.223]. Між канцелярією київського губернатора та Військовою колегією зав'язалося жваве листування з приводу місця оселення. Остаточне рішення залишила за собою Колегія. За її планом “сери” повинні були оселятись все при тому ж містечку Тор (поблизу Бахмута). Таке рішення закріпив наказ Військової колегії від 26 січня 1733 р. [11.-С.90]. Тобто на тих самих місцях, які було ухвалено ще наприкінці 1720-х рр. Чисельність гусарського полку в 1733 р. була вкрай незначною: 14 офіцерів і 183 нижніх чинів [26.-С.83]. Скорочення кількісного складу полку майже вдвічі примусило уряд вжити заходів щодо відновлення його боєздатності. Зупинилися на кандидатурі козаків українських полків, яких планувалося завербувати на службу до 200 осіб. Для цього до козацьких селищ відряджався офіцер-вербівник Сербського полку [27.-С.197]. Вербування козаків було вимушеним кроком. Це визначали й представники вищого генералітету Російської імперії. Саме через необхідність збереження за можливістю балканського характеру полку наказами Ганни Іоаннівни від 12 березня та 3 вересня 1733 р. передбачалось конскріптування балканських християн [27.-С.196-199]. Окремо наголошувалось на тому, що не слід буквально розуміти заклик до виїзду “сербского народу”, оскільки “в службе гусарской у Его Величества цесаря римского разных народов люди принимаются, весьма к службе гусарской храбры и искусны” [27.-С.197].

Проте реального покращення життя не відбулося. Полк практично не був оселений на відведених йому землях, незважаючи на чисельні “битье челом” його командира Стоянова [11.-С.93]. “Фамилиям” полку доводилось мешкати на правах підсусідків в українських і слобідських полках (якогома ближче до місць дислокації власне військової команди Стоянова). Це сталося, головним чином, через те, що полк протягом кількох років знаходився у діючій армії.

Службовці полку не встигли оговтатись після перебування в Персії, коли Європу охопила політична лихоманка: 1 лютого 1733 р. помер польський король Август II Фредерік. Звістка про цю подію пролунала як заклик до війни – Росія готувалась взяти найактивнішу участь у розподілі “польської спадщини”. Замість креатури польських магнатів – Станіслава Ліщинського, Росія спільно з Австрією воліла бачити корону на голові саксонського курфюрста Августа. Аби додати сильні аргументи до свого побажання, на спільному засіданні міністрів і генералітету, під головуванням

імператриці, яке відбулося 22 лютого 1733 р., вирішено було висунути до польського кордону 20 тисяч російського війська під командуванням фельдмаршала Петра Лассі. Військо складалося з 18 піхотних і 10 кінних полків регулярної армії. На підкріплення їм додавалося 15 тисяч іррегулярного війська, головним чином козаків (донських, слобідських, українських) і калмиків, а також “гусар украинских сколько есть” – тобто весь особовий склад Сербського гусарського полку [18.-С.345]. Подальша ескалація напруженості у польських справах призвела до безпосереднього втручання Російської імперії. 31 липня 1734 р. корпус Лассі перетнув російсько-польський кордон.

Аннали офіційної російської історії не приховують жодних повідомлень про участь службовців Сербського гусарського полку в польській кампанії 1733–1734 рр. Можливо так сталося через порівняну малочисельність цього військового формування, що додавало йому певної “другосортності” в очах дослідників. Однак в очах російського командування особовий склад полку, попри свої невеликі розміри, залишився на висоті. Про це ми дізнаємося з апішитів сербських гусар: рядові Михайло Константинов і Михайло Стефанович (службу у полку розпочали у 1723 та 1724 рр.) разом з іншими чинами брали участь в облозі Данціга (Гданська) російськими військами під командуванням фельдмаршала Бурхарда-Христофора фон Мініха, яка відбувалася протягом першої половини 1734 р. (місто взяли 28 червня), і за це неодноразово були відзначені начальством [29.-Арк.106,112].

Сподівання більшості службовців на хоч би невеличкий перепочинок після закінчення війни з польськими конфедератами, під час якого можна було б налагодити господарство на Україні та хоч трішки побути з родинами, виявилися марними.

На Україну полк таки перевели, але зовсім не для звичної прикордонної служби. Ще восени 1734 р. розпочалася конфронтація між Петербургом і Стамбулом з приводу втручання турок у перські справи, з одного боку, та наскоків запорожців на ногайські аули – з другого. Щоправда, того, та й наступного року, військові дії, якщо можна так їх назвати, не виходили з площини локальних сутичок. Нова війна з Туреччиною за сподіваннями російського уряду, мала призвести до повернення втрачених за ганебним для Росії Прутським миром, земель, а може й до придбання нових на південному заході (тобто, на балканському напрямку). Сербському гусарському полку саме під час цієї війни судилося вкрити себе славою під час штурму Очакова в 1737 р., зміцніти організаційно, збільшитися кількісно та перетворитися на справжню кузню кадрів офіцера вищої та середньої ланки російського війська. Утім, розгляд цих сюжетів залишено нами для подальших наукових студій.

Таким чином, у запропонованій увазі розвідці нами було здійснено спробу в загальних рисах простежити передумови й обставини створення Сербського (“старого”, “польового”) гусарського полку (1724–1776 рр.), організаційний хід його комплектації та перші його кроки у справі служби Російській імперії як альтернатива прикордонній службі запорозького козацтва.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

1723 р., жовтня 31. – Універсал Петра I до сербських граничар Австрійської імперії, з закликом заступати на російську службу

Объявляем чрез сие всем кому о том ведати надлежит; понеже Мы восприяли намерение в наших украинских городах содержать несколько полков конных Гусарских из сербского народа и для призыву и принятия в нашу службу вручили мы комисию Маеору Ивану Албанезу того ради мы сим обнадеживаем которыя ис помянутых народов придут доброволно в нашу службу то им давано наше жалованье також де рации и порции по их рангом и службам как они оное получали от Его Величества цесаря римского в прошедшие войны без всякой разности а кто из оных придут в наш империум в службу нашу з женами и детми тем отведутся для житья их земли // и угодя и когда они в нашей империи на житье болшим числом поселятся то они будут от нас всемилостивейше призрены (и особливими нашими привилегиями награждены – *приписано на полях*) кто же из афицеров вышеозначенного народа соберет и приведет в службу нашу целой полк и тому от нас дастся над тем полком чин полковничей, а ежели кто из них приведет в наш империум без ружья тем дастся ружье в зачет их жалованья по обыкновению Гусарскому в чем они могут быть без всякого сумнения благо надежны

РГАДА. – Ф. 20. – Оп. 1. Д. 38. – Лл. 1-1 об.

Додаток № 2

1724 р., травня 23. – Лист Петра I до київського генерал-губернатора І.Трубецького з наказом про прийняття у російське підданство сербських військових

Генералу нашему генералу губернатору Киевскому князю Ивану Юрьевичу Трубецкому

Секретные дела //

Божией милостию Мы Петр Первый император и самодержец всероссийский Генералу нашему и генералу губернатору Киевскому князю Ивану Юрьевичу Трубецкому. Уведомились мы из вашего присланного известия от 13 мая что сербин маеор Иван Албанез отправленной ради призыву в службу нашу офицеров и рядовых сербян писал к вам из Серебрии от 5 мая что пришло к нему еще болши десяти человек офицеров и протчих в том числе один полковник и тем всем даны отнего подлинныя наши привилегии, другим же копии иподорожныя розданы. Итребуете вы нашего Указу когда те призванные в службу нашу приезжать будут. А о своих рангах цесарских и протчих данных им патентов не обявят таким жалованье (наш...) производтли, також и о (...) которые з женами (...) приезжать. И мы повелеваем // вам когда те приняты отнего маеора Албанеза внашу службу с привилегиями и сподорожными будут приезжать и тем пока будут их люди и хотя кто исполковников или подполковников зберет своих людей пополовине полка, то тогда им давать полное жалованье; А между тем давать офицерам выехавшим полковником маеорское, маеорам порутческое жалованье, протчим чин по чину потому примеру. А о поселении котория выедут с фамилиями и тех селить попрежнему нашему указу, толко того смотреть дабы их селение было ближе к великороссийским городам. А что будет у тебя в том чинитца отом имеете нам доносить.

Дан в Москве Мая 23 дня 1724 Ивану Юрьеву

Петр (...)

ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп.1. – Спр.76. – Арк. 3, 4-4 зв.

Додаток № 3

1729 р., травня 5. – Донесення майора гусарського полку І. Албанеза в Київську губернську канцелярію з проханням про прийняття на службу гусар В. Стоєва та С. Савича

В Киевскую губернскую канцелярию

Доношение

Прибыли в Киев из Сербской земли сербы капитан Илия Маркович да при нем два человека один сербин адругой булгарин аимянно сербин Волча Стоев булгарин Стоян Савич желающия в службу Ея Императорского Величества в наш гусарской полк которые ис Киева подорожные писанною в Киеве 29 числа апреля сего 1729 году за подписанием руки его превосходительства господина генерала маеора и киевской губернии вице-губернатора Штока явились у меня в Варве сего текущего 3 числа мая обкоторых жолнерах истинствуя что они люди молодые и к службе Ея Императорского Величества быть годные которых бы по указу Ея Императорского Величества в вышеозначенную службу повелено было принять а об вышеозначенном капитане я неведом был ли он капитаном или нет, нотокомо объявил мне не знаю какую подорожную которую я присем доношении отбрав от него посылаю а особливо что поприсланному по Ея Императорского Величества Указу из Верховного Тайного Совета к его светлости гдну и гдну генералу фельтмаршалу и кавалеру князю Михайлу Михайловичу Голицыну в котором повелено содержать гусарской полк комплектом в числе шестисот чинов а понеже у нас нет и остаютца // в гусарском полку полное число обер афицеров и которм хотя и достоверное имеют свидетельство обретающихся при нашем полку афицеров которые с ним живали и признавать ево за (капита...) но то и моя принять без указу не могу (...) капитаний чин но долженствую писат (...) в высоки генералитет и оттуда (уне...) Указом что повелено будет а по (получен...) Указа о том Киевогубернская канцелярия будет от меня известна а повышепоказанным именам тем двум человеком сербину и булгарину которые обявляют что стем же капитаном в гусарских полках служивали, повелено было Указом Ея Императорского Величества обретающемуся приполку нашем закомисара капитану господину Енцыну приездные денги также и впред, за порцы и рацы, когда оне заслужат выдавать как и протчей их братьи служителям гусарского полку иотом овсем Указом Ея Императорского Величества что повелено будет.

О сем доносит гусарского полку майор Иван Албанез

Мая 5 числа 1729 год

Варва

ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп.1. – Спр. 194. – Арк. 1-1 зв.

Додаток № 4

1729 р., червня 10. – Копія ордера кийвського генерал-губернатора Шверіна майору гусарського полку І. Албанезу про зарахування граничар, що прибули, до 6-ї роти Сербського гусарського полку

Копия.

Высокородны господин мазор

Сего июня 9 дня получил я отего высокопревосходительства господина генерала фон Вейцбаха Указ вкоторм выражено минувшагоде мая 12 дня получил его высокопревосходительство от вас

два доношения; первое якобы прибыл к вам из сербской земли капитан сербин Илья Маркович здвема человеки жолнеры которой намерен быть в службе Ея Императорского Величества вооном гусарском полку при котором сообщена поданная вам о прибывших вновь изза границы иноземцах разных наций Степана Павлова стоварыщи которые имена втой челобитной показаны и просили убопределении их в службу Ея Императорского Величества в помянутой гусарской полк в жолнеры против которых доношений того де мая 23 дня писано от его высокопревосходительства с требованием резолюцы к его светлости господину генералу фельтмаршалу и кавалеру князю Михаилу Михайловичу Голицыну челобитная послана и сего ж июня 3 дня (...) получен указ в котором выражено ежели выехавшей капитан Маркович пожелает быть за комплектом и без жалованья впредь до убылова капитанского места то и велеть принять понеже посправке с присланным от генерала маеора и киевского вице губернатора Штока репортом во оном гусарском полку обер афицеров нине состоит посодержанию Ея Императорского Величества Указу которым велено полк гусарской содержать в шестисотном числе полной комплект он ежели не желает быть закомплектом и безжалованья тоб ехал куда хочет априбывших сним капитаном Марковичем двух человек жолнеров так и по присланой вышеозначенной челобитной аимянно // цесарской нации булгарина Степана Павлова да тоей ж нации словитина Матиаша Жишпаха Иосифа Григорьева мултянина Мину Михайлова нации ливонской Федора Иванова булгарина Степана Иванова Белгородца приказать принять и дать вам указ чтоб вы вышеписанных так и впредь которые будут выезжать и порепортам вашим велено будет принимать хотя протчие роты и не вполном комплекте писать в шестую роту которая имеет быть учреждена повышеписанному Указу, чего ради и состоящихся наваканцы для приему и учреждения той шестой роты капитана порутчика и вахмистра счислять а без указа и в ундер афицеры вы гдн маеор не производили и ваше благородие изволите быть известны и исполнять как вышеупомянутой Указ повелевает неотменно; и реченной капитан Маркович пожелает ли быть до ваканций закомплектом безжалованья или нет о том нас репортовать а выезжих в службу ипоопределении учинить им присягу и прислать к нам привышеписанном о капитане Марковиче репорте неукосня; а с тем июня 10 дня 1729 года

Уподлинного подписано тако

Шверин

ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 12-12 зв.

Додаток № 5

1729 р., червня 29. – Донесення майора гусарського полку І. Албанеза до Київської губернської канцелярії про бажання болгар, молдаван та угорців, які прибули з Австрії та Туреччини, заступити до російської служби

В Киевскую губернскую канцелярию

Доношение

Сего июня 14 числа 1729 году явились у меня в полку гусарском пришедшие вновь из заграницы иноземцы разных наций аименно турецкой области булгаре Александр Самсонов Павел Алексеев Яков Романов да цесарской нации венгерской породы Георгий Александров Федор Петров Андрей Афанасьев мултянин которие желают быть в службе Ея Императорского Величества в гусарском полку в жолнеры и осколко оные люди молодые и в службе Ея Императорского Величества в гусары быть годные и прежде сего при полках служивали; того ради дабы Указом Ея Императорского Величества повелено было означенных вновь пришедших иноземцев в службу Ея Императорского Величества в гусарской полк жолнерами принять и записать по Указу в шестую роту и по принятии оных приездные по Указу денги обретающемуся при полку нашем за комисара гдну капитану Петру Володимерову повелено было выдать и Указа Ея Императорского Величества ис Киевской губернской канцелярии об оных что повелено будет.

О сем доносит гусарского полку маеор Иван Албанез

Июня 29 дня 1729 году

Варва

ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 194. – Арк. 13.

Додаток № 6

1729 р., вересня 1. – Донесення майора гусарського полку І. Албанеза до Київської губернської канцелярії про угорців, молдаван та болгар, що присягли на вірність російському престолу

В Киевскую губернскую канцелярию

Доношение

По Указу его высокопревосходительства господина генерал лейтенанта барон фон Шверина, первому пущенному из Кременчуга прошедшаго августа 28 дня а я получил 31 числа сего 1729 году вкотором повелено вновь желающих в службу Ея Императорского Величества чужоземцов в

гусарский полк почелобытной их определить в жолнери ивечну Ея Императорского Величества службы привести к присаги а привевши бы их к присаги оную прислать кего высокопревосходителству аименно болгарина Осипа Мартынова болгарина ж Павла Васильева болгарина ж Иакова Романова венгерина Георгия Александрова венгерина ж Феодора Петрова да венгерской же породы Ивана Григориева мунтянина Андрея Афа // насиева да в повторителном же Указе писанному из Переясловла 28 прошедшего августа више показаного году а я получил тоя ж августа вишеписаного 31 числа, в котором велено таки по челобытной и по свидетельству желающего в службу Ея Императорского Величества болгарина Александра Самсонова в гусарский полк в жолнеры ж написать иоверности в службы Ея Императорского Величества привести к присаги а привев к присаги тако ж прислать к его высокопревосходителству оного Самсонова присягу и повише означенным указом о вышеписанных восемь человека в гусарский полк приняты и в шестую роту написаны и оверной Ея Императорского Величества впредь в службы к присяги приведены сего сентября 1 числа которым бы Указом Ея Императорского Величества ис Киево Губернской Канцелярии повелено было обретававшемуся при полку на- // шем за комисара капитану господину Петру Володимирову из Гусарской Сумы приездные денги по пети рублей против их братии выдать а о присланих от его высокопревосходителства указов точные копии присем доношении в Киевскую губернскую канцелярию посылать и о том Указом Ея Императорского Величества что повелено будет.

Гусарского полку маеор Иван Албанез

Варва

Сентября 1 числа 1729 году

ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 193. – Арк. 3-3 зв., 4.

Джерела та література

1. Шевченко Ф.П. Серби і болгари в українському козакому війську XVII–XVIII ст. // Питання історії та культури слов'ян. – К., 1963. – Ч. I.
2. Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА). – Ф. 86. – Оп. 1, 1699 г. – Д. 1.
3. Гусары // Военная энциклопедия: В XVIII т. / Под ред. К.И.Величко и др. – СПб., 1912. – Т. VIII.
4. РГАДА. – Ф. 86. – Оп. 1, 1708 г. – Д. 1.
5. Балканы в международной жизни Европы (XV–XIX в.в.) / Г.Л. Арш, В.Н. Виноградов, И.С. Достян, Е.П. Наумов // Балканские исследования: исторические и историко-культурные процессы на Балканах. – М., 1982. – Вып. 7.
6. РГАДА. – Ф. 86. – Оп. 1, 1715 г. – Д. 1.
7. РГАДА. – Ф. 86. – Оп. 1, 1714 г. – Д. 1.
8. Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). – СПб., 1830. – Т. VII: 1723 – 1727 гг.
9. Кабузан В.М. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губернии) в XVIII – I пол. XIX века (1719 – 1858 гг.). – М., 1976.
10. РГАДА. – Ф. 9. – Оп. 1. – Д. 16.
11. Политические и культурные отношения России с югославянскими землями в XVIII в. (Документы). – М., 1984.
12. РГАДА. – Ф. 20. – Оп. 1. – Д. 38.
13. Центральний державний історичний архів (м. Київ) (далі – ЦДІАУК). – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 76.
14. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 75.
15. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 96.
16. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 98.
17. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 136.
18. Соловьев С.М. История России с древнейших времен: В 15 кн. – М., 1963. – Кн. X (Т. 19-20).
19. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. XLIII: Книга штатов. – Ч. I: Штаты военносудопутные с 1711 по 1801 гг. – Отд. I: 1711–1762 гг.
20. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського (ІР НБУ). – Ф. “Балканистика”. – Оп. 1. – Спр. II-1687..
21. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 193.
22. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 175.
23. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 194.
24. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 203.
25. ЦДІАУК. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 202.
26. Байов А. Русская армия в царствование императрицы Анны Иоанновны. Война России с Турцией в 1736–1739 гг. Первые три года войны. – СПб., 1906.
27. ПСЗРИ. – СПб., 1830. – Т. IX: 1733–1736 гг.

28. Скальковский А.А. Опыт статистического описания Новороссийского края. – Одесса, 1850. – Ч. I: География, Этнография и Народосчисление Новороссийского края.
29. ЦДІАУК. – Ф. 1413. – Оп. 1. – Спр. 9.

Summary

At the beginning of the XVIII century relations between the Zaporozhye Cossacks Host and Russia were sharpened. As the result, in 1708 there happened an anti-Russia rebellion and Zaporozhye Cossacks moved to the Crimean khanate. At the same time the Russian government activity aimed at the creation of the ideological and military basis for conquering lands inhabited by Orthodox population increased on the Balkans. The activity of the Russian diplomacy was spread to the Southern regions of the Austrian Empire, inhabited by Serbs. As the result of Russian agitation some Serbians settled in Ukraine and in 1724 there was formed a special Serbian troop within Kiev regional army (harnizon). But this military force did not fulfill all the tasks as to border service. This had a positive impact and Zaporozhye Cossacks were forgiven and returned to the reign of Russian Queen Anna Ioanovna.

А.Н. Малукало

КАЗАЧЬЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО: ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ, СФЕРА ПРИМЕНЕНИЯ

Законодательное пространство, определяющее взаимоотношения казачества и государства, формировалось, по меньшей мере, с периода княжений Ивана III и Василия III, то есть с периода первых достоверных упоминаний о казачестве в русских летописях. Основной организационной формой существования казачьего населения в дореволюционной России были казачьи войска – Донское (старшинство с 3 января 1570 г. по старому стилю), Кубанское (с 1696 г.), Терское (с 1577 г.), Уральское (с 9 июля 1591 г.), Оренбургское (с 1574 г.), Сибирское и Семиреченское (с 6 декабря 1582 г.), Забайкальское, Амурское и Уссурийское (с 20 августа 1655 г.), Астраханское (с 28 марта 1750 г.), а также казаки Иркутского и Енисейского казачьих дивизионов (старшинство не установлено, “Положения” приняты в 1910 г.). Помимо вышеперечисленных существовали упраздненные казачьи войска и войска, бывшие на положении казачьих – чугуевские и бахмутские казаки, Бугское, Екатеринославское, Дунайское (Новороссийское), Украинское, Азовское, Ставропольское калмыцкое, Башкиро-мещеряцкое, Крымское татарское и Греческое (Албанское) войска, а также временные части, бывшие на положении казачьих (пандурские, литовские казаки и др.). Естественно, что все эти казачьи сообщества, так или иначе, включались в законодательное пространство государства. В данной статье рассматриваются основные этапы в развитии казачьего законодательства и характеризуются сферы законодательной регламентации жизнедеятельности казачества.

Условно казачество можно разделить на части, сформированные государством для выполнения специальной службы, и инкорпорированные вольные казачьи сообщества, попадающие в сферу влияния метрополии – России – по мере расширения границ государства. Первым этапом в развитии казачьего законодательства можно считать период с конца XV – начала XVI вв. до конца XVII в., то есть от первых упоминаний о городских рязанских казаках до петровских преобразований. В этот период государство особенно нуждалось в служилых людях. Потребность в казаках резко возросла в годы Ливонской войны – численность стрельцов и казаков равнялась примерно 20 000, а только в походе 1563 г. участвовало 6 054 казака [1.-С.98]. К этому же периоду относятся упоминания о вольных “воровских” казаках и донских казаках (1538 г., 1549 г.) [2.-С.5].

Основной задачей городских казаков была военная служба. С XVI в. городские казаки находились в ведении Стрелецкого приказа. В отличие от местных приказов, этот приказ с XVII в. именовался Московским Большим Разрядом и был главным центральным органом военного управления. Исключение составляли казаки городов по р. Волге между Самарой и Уфой – они находились в ведении приказа Казанского Дворца; дела сибирских казаков – в Сибирском приказе; запорожских и малороссийских – в приказе Малой России. В актах 1614, 1618 и до 1646 гг. есть указания на существование Казачьего приказа [3.-С.14].

Законодательство данного периода для “государевых казаков” затрагивало исключительно вопросы регламентации государственной службы и ее обеспечения. Вопросы прохождения службы